

Оцінка конкурентоспроможності регіонів України на основі результатного підходу

Здійснено оцінку конкурентоспроможності регіонів України на основі результатного підходу, за інтегральний показник використано валовий регіональний продукт на душу населення. Детермінований факторний аналіз показав, що у період 2000-2008 рр. зміни конкурентоспроможності регіонів в основному обумовлені зміною продуктивності праці. Аналіз динаміки конкурентоспроможності регіонів показав суттєве зростання кількості депресивних регіонів. Підтверджена гіпотеза про наявність пропорційної залежності між конкурентоспроможністю та інвестиційною привабливістю регіонів. Ключові слова: конкурентоспроможність, регіон, валовий регіональний продукт, інтегральний показник.

Питання конкурентоспроможності регіону сьогодні вкрай актуальне, оскільки в сучасних умовах саме конкурентоспроможність стає вирішальним фактором розвитку економіки та однією з основних цілей стратегії розвитку регіону. Однак багато проблем визначення та оцінки конкурентоспроможності регіону залишаються невирішеними. Наразі немає єдиного підходу до оцінки конкурентоспроможності регіонів, відсутній загальновизнаний показник, що відображає рівень конкурентоспроможності регіонів і дозволяє їх порівнювати.

Більшість наявних методів оцінки конкурентоспроможності регіонів побудовано на визначенні факторів конкурентоспроможності та розрахунку на їх основі інтегрального показника. Але цей підхід має ряд суттєвих недоліків – велика кількість показників та використання експертних оцінок, інтегральні показники в основному характеризують потенційні можливості регіону конкурувати і меншою мірою відображають прояви реальної конкурентоспроможності регіону [1; 2]. Результатні методи оцінки конкурентоспроможності регіонів, які більшою мірою відображають сутність конкурентоспроможності, ще не набули широкого визнання [1; 3-5].

Мета дослідження – зробити оцінку конкурентоспроможності регіонів України на основі результатного підходу, використовуючи за інтегральний показник валовий регіональний продукт на душу населення; здійснити детермінований факторний аналіз змін конкурентоспроможності регіонів України; провести якісний аналіз тенденцій щодо змін рівня конкурентоспроможності регіонів України, а також перевірити гіпотезу про наявність пропорційної залежності між конкурентоспроможністю та інвестиційною привабливістю регіонів України.

Розглядаючи наявні концептуальні підходи до оцінки конкурентоспроможності регіонів, можна виділити два: факторний та результатний. У першому випадку оцінка конкурентоспроможності регіонів і країн здійснюється на основі факторів конкурентоспроможності, які агрегуються у виді інтегрального показника. Аналіз факторного підходу свідчить, що в багатьох факторних методах перевага віддається експертним оцінкам, які є суб'єктивними; визначення інтегрованого показника конкурентоспроможності проблематичне, оскільки при його розрахунку використовуються неоднорідні і непорівнянні показники; за своєю

конструкцією інтегральні індекси конкурентоспроможності регіонів в основному характеризують потенційні можливості регіону конкурувати з іншими регіонами і меншою мірою відображають реальну конкурентоспроможність регіону.

У випадку результатного підходу конкурентоспроможність регіону визначається на основі результативності його діяльності, у частині виконання своїх функцій (призначення, місяця), які визначаються інтересами населення, ділового співтовариства (бізнесу), держави (органів управління). Д. Сепик вказує, що традиційною мірою конкурентоспроможності й рівня життя в ЄС є ВВП на душу населення [4, с. 32]. Як зазначає Л. Шеховцева, в основу оцінки конкурентоспроможності регіону можна покласти продуктивність використання регіональних ресурсів і в першу чергу робочої сили та капіталу, яка в узагальненому вигляді вимірюється обсягом валового регіонального продукту (ВРП) на душу населення [5]. Ці та інші автори вважають, що конкурентоспроможність визначається результатами (рівнем життя / доходами), а не факторами, що впливають на неї саму.

Виходячи з цього, для оцінки конкурентоспроможності регіонів України будемо використовувати результатний підхід, а як інтегральний показник конкурентоспроможності регіону – ВРП на душу населення. Для аналізу скористаємося формулою, наведеною у звіті ЄС [3]:

$$КС = П \times Pз \times Pеа, \quad (1)$$

- де *КС* – конкурентоспроможність регіону (ВРП на душу населення);
П – продуктивність праці (обсяг ВРП на одну зайняту людину);
Pз – рівень зайнятості населення за методологію МОП (питома вага зайнятого населення у загальній кількості економічно активного населення);
Pеа – рівень економічної активності населення (питома вага економічно активного населення у загальній кількості населення).

Результати розрахунку конкурентоспроможності регіонів України та її складових за період 2000-2008 рр. представлено у табл. 1. Першу п'ятірку складають Донецька, Дніпропетровська, Полтавська, Запорізька та Харківська області, що обумовлено високими показниками продуктивності праці, рівня зайнятості та економічної активності населення. Це найбільш промислово розвинені області країни. Шосте місце займає Одеська область, в економіці якої провідна роль належить транспортному комплексу. Слід також відзначити сьоме місце Київської області, яке певною мірою обумовлено наближеністю до столиці. Але при цьому слід враховувати, що економічні показники області визначаються без урахування обласного центру. З табл. 1 видно, що конкурентоспроможність регіонів України в першу чергу визначається продуктивністю праці. Винятком певною мірою є АР Крим та Рівненська область. Перша за конкурентоспроможністю посідає 15 позицію, а за продуктивністю праці – 19 місце. Це пояснюється її високими місцями за рівнем зайнятості (1 місце) та за рівнем економічної активності (3 місце). Щодо Рівненської області, то тут маємо ситуацію навпаки. Вона за конкурентоспроможністю посідає 17 місце, а за продуктивністю праці – 12 місце. Це пояснюється її низькими місцями за рівнем зайнятості (останнє 25 місце) та за рівнем економічної активності (22 місце).

Останні п'ять місць у рейтингу конкурентоспроможності займають Херсонська, Житомирська, Закарпатська, Чернівецька та Тернопільська області, що обумовлено їх низькими місцями за продуктивністю праці, рівнем зайнятості та рівнем економічної активності.

Таблиця 1

Рейтинг (місце) регіонів України за рівнем конкурентоспроможності та її складових за 2000-2008 рр.*

№	Області (регіони)	Місце за конкурентоспроможністю регіону (<i>KC</i>)	Місце за продуктивністю праці (<i>П</i>)	Місце за рівнем зайнятості населення за методологію МОП (<i>Pз</i>)	Місце за рівнем економічної активності населення (<i>Рea</i>)
1.	Донецька	1	1	4	2
2.	Дніпропетровська	2	2	3	4
3.	Полтавська	3	3	6	15
4.	Запорізька	4	4	9	6
5.	Харківська	5	7	7	1
6.	Одеська	6	5	2	18
7.	Київська	7	6	8	9
8.	Миколаївська	8	8	20	5
9.	Луганська	9	9	11	19
10.	Львівська	10	11	15	14
11.	Сумська	11	13	18	8
12.	Івано-Франківська	12	10	14	23
13.	Чернігівська	13	15	12	10
14.	Черкаська	14	14	17	17
15.	АР Крим	15	19	1	3
16.	Кіровоградська	16	16	13	16
17.	Рівненська	17	12	25	22
18.	Вінницька	18	20	5	11
19.	Волинська	19	17	16	12
20.	Хмельницька	20	18	19	20
21.	Херсонська	21	22	21	7
22.	Житомирська	22	21	22	21
23.	Закарпатська	23	25	10	13
24.	Чернівецька	24	24	23	24
25.	Тернопільська	25	23	24	25

* – усі розрахунки здійснені на підставі даних [6; 7].

З метою оцінки впливу продуктивності праці, рівня зайнятості населення та рівня економічної активності населення на конкурентоспроможність регіону було проведено **детермінований факторний аналіз**. **Усереднені результати розрахунків** показали, що у період 2000-2008 рр. зміни у конкурентоспроможності регіонів України на 93,8% обумовлені зміною продуктивності праці, на 3,7% – рівня зайнятості населення і на 2,4% – рівня економічної активності населення. Тобто головну роль у формуванні конкурентоспроможності регіонів відіграє продуктивність праці.

Для виявлення тенденцій зміни конкурентоспроможності регіонів України було використано індекс конкурентоспроможності регіонів

$$I_{KC_{ij}} = \frac{BPI_{ij}}{BPI_{cj}} \quad (2)$$

де $I_{KC_{ij}}$ – індекс конкурентоспроможності i -го регіону у j -му році;

$ВРП_{ij}$ – ВРП на душу населення i -го регіону у j -му році;

$ВРП_{cj}$ – середній ВРП на душу населення в Україні у j -му році.

Результати розрахунків за період 1996-2008 рр. показують, що перші два місця займають Дніпропетровська та Донецька області (середній індекс конкурентоспроможності – 1,26). Третє місце займає Запорізька область (1,21), яка випереджає Полтавську область (1,20). Тільки ці чотири області упродовж усього цього періоду мали обсяг ВРП на душу населення вище, ніж у середньому в Україні. У 2007 та 2008 рр. до цієї групи увійшла Харківська область, а в 2008 р. ще й Київська область. Одеська область у 1996-2003 рр. мала обсяг ВРП на душу населення вище, ніж у середньому в Україні, але у 2004-2008 рр. цей показник був уже нижче середнього рівня в Україні. Миколаївська та Луганська області упродовж 1996-2008 рр. мали обсяг ВРП на душу населення в інтервалі 75%–100% від середнього в Україні. Останні 16 регіонів, включно з Львівською областю та АР Крим, упродовж 2004-2008 рр. мали обсяг ВРП на душу населення менше 75% від середнього рівня в Україні.

Якщо в 1996 р. різниця між максимальним та мінімальним значеннями $I_{КС}$ складала 0,81, то у 2008 р. вже 1,04. Зросло співвідношення між максимальним та мінімальним значеннями $I_{КС}$ з 2,52 у 1996 р. до 3,19 у 2008 р. (табл. 2). Таким чином, можна казати, що у період 1996-2008 рр. посилювалася диференціація

Таблиця 2

Диференціації регіонів України за рівнем конкурентоспроможності у 1996-2008 рр.*

Показник	1996	2000	2004	2008
Максимальне значення $I_{КС}$	1,34	1,38	1,34	1,51
Мінімальне значення $I_{КС}$	0,53	0,50	0,48	0,47
Різниця між максимальним та мінімальним значенням $I_{КС}$	0,81	0,87	0,85	1,04
Співвідношення між максимальним та мінімальним значенням $I_{КС}$	2,52	2,74	2,76	3,19

* – усі розрахунки здійснені на підставі даних [6-7].

регіонів України за рівнем конкурентоспроможності.

Для здійснення якісної оцінки диференціації регіонів України за рівнем конкурентоспроможності класифікуємо їх наступним чином:

1. Регіони з високим рівнем конкурентоспроможності (лідери), які мають $I_{КС} \geq 1,05$ (група «А»).
2. Регіони з середнім рівнем конкурентоспроможності (середняки), в яких $0,95 \leq I_{КС} < 1,05$ (група «В»).
3. Регіони з рівнем конкурентоспроможності нижче середнього, в яких $0,75 \leq I_{КС} < 0,95$ (група «С»).
4. Регіони з низьким рівнем конкурентоспроможності, в яких $I_{КС} < 0,75$ (група «D»). За класифікацією ЄС такі регіони вважаються депресивними.

Протягом усього періоду 1996-2008 рр. регіонами-лідерами були тільки 4 області: Дніпропетровська, Донецька, Запорізька та Полтавська. До 2000 р. у цю групу входила Київська область. Починаючи з 2001 р., рівень її конкурентоспроможності суттєво погіршився і до 2006 р. включно він був нижче середнього. У 2007-2008 рр. область досягла середнього рівня конкурентоспроможності. Харківська область майже весь період мала середній рівень конкурентоспроможності,

Таблиця 3

Диференціація регіонів України за рівнем конкурентоспроможності у 1996-2008 рр.*

Група регіонів	1996	2000	2004	2008
A (лідери)	5	5	4	4
B (середняки)	6	2	2	3
C (нижче середнього рівня)	8	9	3	2
D (депресивні)	6	9	16	16

* – усі розрахунки здійснені на підставі даних [6; 7].

за винятком 1997-1998 рр., коли вона входила у групу лідерів. Одеська область також майже весь період мала середній рівень конкурентоспроможності, за винятком 2005-2007 рр., коли вона входила в групу з рівнем конкурентоспроможності нижче середнього. В цілому за період 1996-2008 рр. Київську, Харківську та Одеську області можна віднести до групи В (середняки).

Миколаївська та Луганська області упродовж 1996-2008 рр. мали рівень конкурентоспроможності нижче середнього і складають групу С. Останні 16 областей складають групу D (депресивні) з низьким рівнем конкурентоспроможності.

Суттєві зміни у рівні конкурентоспроможності областей сталися у 2000-2004 рр. Якщо у 2000 р. за рівнем конкурентоспроможності 5 областей входили до групи А, 2 – до групи В, 9 – до групи С і 9 – до групи D, то у 2008 р. тільки 4 області входили до групи А, 3 – до групи В, 2 – до групи С і 16 – до групи D (табл. 3). При цьому Тернопільська та Чернівецька області з 2004 р. мали $I_{KC} < 0,5$, тобто їх можна розглядати як сильно депресивні області.

Питома вага депресивних регіонів зросла з 24% у 1996 р. до 64% у 2008 р., тобто склала майже дві третини.

Таким чином, диференціація регіонів України за рівнем конкурентоспроможності у період 1996-2008 рр. значно посилилася, що свідчить про неефективність регіональної політики держави. Чинна законодавча база з цього питання не досконала, Закон України «Про стимулювання розвитку регіонів» в основному носить декларативний характер і не відповідає потребам часу. Донині в країні на законодавчому рівні немає чіткого визначення депресивних регіонів.

Конкурентоспроможність регіону визначається багатьма факторами, у першу чергу, це: виробничий, науково-технічний і ресурсний потенціал; рівень розвитку виробничої та ринкової інфраструктури; зовнішньоекономічна діяльність; вигідне географічне положення та інші. Особливе значення має інвестиційна привабливість регіону, бо в довгостроковому періоді його економічне зростання визначається наявністю капіталу, в тому числі людського капіталу, та загальною продуктивністю виробничих факторів.

Наявність причинно-наслідкового зв'язку між конкурентоспроможністю та інвестиційною привабливістю підтверджується досвідом багатьох країн, у тому числі високорозвинених. Поліпшення інвестиційної привабливості сприяє підвищенню конкурентоспроможності. Своєю чергою зростання конкурентоспроможності є сприятливою основою для поліпшення інвестиційної привабливості.

Наявність взаємозв'язку між конкурентоспроможністю та інвестиційною привабливістю дозволяє говорити про деяке співвідношення між цими факторами. Малоімовірна наявність високої конкурентоспроможності і низької інвестиційної привабливості, і навпаки, низької конкурентоспроможності і високої ін-

вестиційної привабливості. Тобто можна висунути гіпотезу про існування деякої пропорційної залежності між цими двома факторами. З метою перевірки цієї гіпотези зіставимо дані про індекс конкурентоспроможності та індекс інвестиційної привабливості регіонів України (табл. 4). Останній розраховано за формулою:

$$I_{-III} ij = \frac{I_{ij}}{I_{cj}}, \quad (3)$$

де I_{ij} – обсяг інвестицій в основний капітал на душу населення i -го регіону за j -й рік;

I_{cj} – середній обсяг інвестицій в основний капітал на душу населення в Україні за j -й рік.

Побудована лінійна модель парної регресії підтверджує гіпотезу про наявність пропорційної залежності між конкурентоспроможністю та інвестиційною привабливістю регіонів України

$$I_{KC} = 0,69 \times I_{III} + 0,25, \quad (4)$$

де I_{KC} – індекс конкурентоспроможності;

I_{III} – індекс інвестиційної привабливості.

Таблиця 4

Усередненні значення індексів конкурентоспроможності та інвестиційної привабливості регіонів України у 2000-2008 рр.*

№	Назва регіону	I_{KC}	I_{III}
1.	Автономна Республіка Крим	0,70	0,87
2.	Вінницька область	0,67	0,50
3.	Волинська область	0,67	0,66
4.	Дніпропетровська область	1,28	1,12
5.	Донецька область	1,29	1,02
6.	Житомирська область	0,60	0,43
7.	Закарпатська область	0,58	0,58
8.	Запорізька область	1,14	0,95
9.	Івано-Франківська область	0,72	0,78
10.	Київська область	0,96	1,40
11.	Кіровоградська область	0,68	0,60
12.	Луганська область	0,84	0,81
13.	Львівська область	0,74	0,86
14.	Миколаївська область	0,85	0,90
15.	Одеська область	0,97	1,22
16.	Полтавська область	1,17	1,28
17.	Рівненська область	0,67	0,73
18.	Сумська область	0,74	0,70
19.	Тернопільська область	0,51	0,40
20.	Харківська область	0,99	1,04
21.	Херсонська область	0,62	0,51
22.	Хмельницька область	0,63	0,63
23.	Черкаська область	0,69	0,72
24.	Чернівецька область	0,51	0,51
25.	Чернігівська область	0,71	0,59

* – усі розрахунки здійснені на підставі даних [6; 7].

Коефіцієнт детермінації моделі 0,681, зв'язок за критерієм Фішера при рівні значущості 0,05 – значущий.

Поряд з числовими оцінками пропонується використовувати і якісні оцінки конкурентоспроможності: висока ($I_{КС} \geq 1,05$), середня ($0,95 \leq I_{КС} < 1,05$), нижче середньої ($0,75 \leq I_{КС} < 0,95$) і низька ($I_{КС} < 0,75$). Ці оцінки будемо позначати відповідно буквами А, В, С, D. Якісні оцінки інвестиційної привабливості: висока ($I_{ІП} \geq 1,05$), середня ($0,95 \leq I_{ІП} < 1,05$), нижче середньої ($0,75 \leq I_{ІП} < 0,95$) і низька ($I_{ІП} < 0,75$) будемо позначати відповідно цифрами 4, 3, 2, 1. Виходячи із запропонованих якісних оцінок конкурентоспроможності та інвестиційної привабливості, маємо наступну ситуацію:

1. В Україні є тільки два регіони (Дніпропетровська та Полтавська області), які належать до класу А4 (висока конкурентоспроможність та високий рівень інвестиційної привабливості).
2. Донецька та Запорізька області належать до класу А3 (висока конкурентоспроможність та середній рівень інвестиційної привабливості).
3. Київська та Одеська області належать до класу В4 (середня конкурентоспроможність та високий рівень інвестиційної привабливості).
4. Харківська область належить до класу В3 (середня конкурентоспроможність та середній рівень інвестиційної привабливості).
5. Луганська та Миколаївська області належать до класу С2 (нижче середнього рівня конкурентоспроможність та нижче середнього рівня інвестиційна привабливість).
5. Автономна Республіка Крим, Івано-Франківська та Львівська області належать до класу D2 (низька конкурентоспроможність та нижче середнього рівня інвестиційна привабливість).
6. Більше половини регіонів країни, а саме Вінницька, Волинська, Житомирська, Закарпатська, Кіровоградська, Рівненська, Сумська, Тернопільська, Хмельницька, Херсонська, Черкаська, Чернівецька та Чернігівська області належать до класу D1 (низька конкурентоспроможність та низька інвестиційна привабливість).
7. Усі регіони належать до 6 класів, які розташовані уздовж діагоналі на площині, що також підтверджує гіпотезу про наявність пропорційної залежності між конкурентоспроможністю та інвестиційною привабливістю регіонів України.

Висновки. 1. Перевага результатного підходу над факторним підходом до оцінки конкурентоспроможності регіонів полягає у тому, що конкурентоспроможність визначається результатами (рівнем життя / доходами), а не факторами, що впливають на неї саму.

2. Оцінка конкурентоспроможності регіонів України може бути побудована на основі використання ВРП на душу населення як інтегрального показника.

3. Детермінований факторний аналіз показав, що у період 2000-2008 рр. зміни у конкурентоспроможності регіонів України в основному обумовлені зміною продуктивності праці.

4. Питома вага депресивних регіонів України збільшилася з 24% у 1996 р. до 64% у 2008 р., що свідчить про неефективність регіональної політики держави.

5. Гіпотеза про наявність пропорційної залежності між конкурентоспроможністю та інвестиційною привабливістю регіонів України підтверджена результатами аналізу за 2000-2008 рр.

Список використаних джерел

1. Вардомский Л. В. Взаимные экономические связи в контексте модернизации экономики России и Украины / Л. В. Вардомский // *Економіка та прогнозування*. – 2009. – №1. – С.77–89.
2. Сугаипова И. В. Статистические модели и экономический анализ региональной конкурентоспособности / И. В. Сугаипова, Е. Н. Зелепухина. – Режим доступа : <http://www.sworld.com.ua/konfer17/373.htm> 9.
3. Брунецкене Ю. Опыт оценки конкурентоспособности регионов / Ю. Брунецкене, Л. Дагилене, Ж. Симанавичене, М. Дапкус // *Социологические исследования*. – 2009. – №2. – С. 79-85.
4. Сепик Д. Конкурентоспособность регионов: некоторые аспекты / Д. Сепик. – М. : Российско-Европейский Центр Экономической Политики , 2005. – 44 с.
5. Шеховцева Л. С. Экономические проблемы регионов и отраслевых комплексов / Л. С. Шеховцева // *Проблемы современной экономики*. – 2007. – №3 (23). – Режим доступа : <http://www.m-economy.ru/art.php3?artid=22697>.
6. Сайт Державного комітету статистики України. – Режим доступа : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
7. *Регіони України» 2009* :[стат. зб.]. – К. : Державний комітет статистики України, 2009, – Ч. 1-2.

Горячук В.Ф. Оценка конкурентоспособности регионов Украины на основе результатного подхода.

Осуществлена оценка конкурентоспособности регионов Украины на основе результатного подхода, в качестве интегрального показателя использован валовой региональный продукт на душу населения. Детерминированный факторный анализ показал, что изменения конкурентоспособности регионов в основном обусловлены изменением производительности труда. Анализ динамики конкурентоспособности регионов показал существенный рост количества депрессивных регионов. Подтверждена гипотеза о наличии пропорциональной зависимости между конкурентоспособностью и инвестиционной привлекательностью регионов.

Ключевые слова: конкурентоспособность, регион, валовой региональный продукт, интегральный показатель.

Horiachuk V.F. Regional Competitiveness Estimation in Ukraine on the Basis of Resultative Approach.

The regional competitiveness estimation in Ukraine on the basis of resultative approach is conducted, the gross regional product per capita is used as an integrated parameter. The determined factorial analysis has shown that the changes in regional competitiveness are basically caused by the changes in labor productivity. The analysis of regional competitiveness dynamics has proven the essential growth of the amount of depressed regions. The hypothesis of the existence of proportional dependence between competitiveness and investment attractiveness of regions is confirmed.

Keywords: competitiveness, region, gross regional product, integrated parameter.

Надійшло 13.09.2010 р.